

اهمیت کلیدواژه «حُب» در احصای فضایل و رذایل اخلاقی از قرآن

دانشیار مطالعات قرآنی پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی گفت: اگر بخواهیم جوابی ساده بدهیم باید بگوییم

...

دانشیار مطالعات قرآنی پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی گفت: اگر بخواهیم جوابی ساده بدهیم باید بگوییم که اگر به آیات قرآن رجوع کنیم و کلیدواژه «حُب» را نگاه کنیم می توانیم به جواب این سؤال دست پیدا کنیم. وقتی خداوند می گوید «ان الله يُحِبُّ» منظور این است که هرچه خداوند دوست دارد از فضایل اخلاقی هستند. به گزارش خبرنگار ایکن، نشست «رهیافت های اخلاقی از منظر مفسران و قرآن پژوهان» امروز دوشنبه ۲۸ فروردین ماه، از سوی انجمن علمی معارف اسلامی دانشگاه شهید بهشتی برگزار شد.

فروغ پارسا، دانشیار مطالعات قرآنی پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، در این نشست سخنرانی کرد.

در ادامه گزیده سخنان وی را می خوانید:

گفتمان، نظامی است که شیوه ادراک انسان از واقعیت را مقید و محدود می کند. این کلمه، در ترجمه دیسکورس است که اولین بار توسط داریوش آشوری ساخته شده است. گفتمان در علوم مختلف همانند فلسفه، انسان شناسی، جامعه شناسی و ... کاربرد دارد و به گونه ای است که در ذهنیت افراد اثر می گذارد و به صورت ناخودآگاه ذهنیت افراد جامعه را تحت تأثیر قرار می دهد. در چهار دهه اخیر یعنی بعد از انقلاب اسلامی شاهد پیدایی گفتمان این همانی دیانت و سیاست و غلبه آن در فضای فرهنگی خودمان بوده ایم. این گفتمان بدین معنا است که دین و سیاست به معنای هم هستند. در این دیدگاه، آیات قرآن با توجه به مصالح سیاسی تفسیر می شوند. بنده در مقاله ای خصوصیات و مولفه های این گفتمان و تأثیر آن بر مطالعات تفسیری را مورد بررسی قرار داده ام. رهیافت اخلاقی به قرآن

امروزه با رهیافت اخلاقی به قرآن مواجه هستیم و بنده بنا دارم در مورد آن توضیحاتی ارائه دهم چراکه با توجه به واقعیات امروز، توجه به آن یک ضرورت اجتماعی است. اگر بخواهیم دقت و تأملی در این رهیافت اخلاقی داشته باشیم قبل از هر چیز باید مبنای و خاستگاه های این رهیافت را مورد بررسی قرار دهیم. مهمترین مبنای این رهیافت به قرآن کریم، خود آموزه های اخلاقی یعنی پرسامد بودن آموزه های اخلاقی قرآن است. قرآن کریم اعلام می کند که این کتاب، کتاب هدایت و به دنبال تزکیه روح و پالایش نفوس انسانی است.

معتقدان به این رهیافت تفسیری معتقدند قرآن کتاب ادبیات نیست هرچند زیبایی های ادبی دارد. همچنین کتاب جامعه شناسی، مردم شناسی، سیاست و تدبیر مُدُن و مدیریت بر جامعه نیست و اساساً اینکه تصور کنیم یک کتاب مقدس به دنبال مباحث ادبی باشد منطقی نیست چون این با خصوصیت یک کتاب مقدس که قرار است جهانشمول باشد در تضاد و تناقض است. به اعتقاد این گروه، ادبیات یک دانش بشری است و ابداع کننده ای داشته است و این دانش در طول تاریخ تحول و تطور پیدا کرده است. همچنین سایر دانش ها نیز دانش هایی انسانی هستند که در طول تاریخ، تطورات انسانی داشته اند بنابراین آنها معتقدند که خدای متعال واضع علم اخلاق است. تعریف اخلاق

در تعریف اخلاق گفته شده که به معنای قوا و صفات درونی و روحی و باطنی انسان است که وی را به کارهای نیک و بد دعوت می کند. آن قوایی که انسان را به کارهای خوب دعوت می کند فضایل اخلاقی و آنچه انسان را به کارهای بد دعوت می کند رذایل اخلاقی هستند. به اعتقاد فیلسوفان و متکلمان ما، حُسن و قبح امور، ذاتی هستند و به وضع و قرارداد از سوی انسان نیستند. اینکه صداقت امری خوب و دزدی امری بد و صبر و بردباری امری خوب یا تجاوز امری بد است، ناشی از ذاتی بودن این صفات است و اینها امری هستند که خدای متعال آنها را وضع کرده است بنابراین بسیاری معتقدند که دانش اخلاق، ریشه در امر الهی دارد لذا باید با چنین رهیافتی به تفسیر قرآنی بپردازیم چون بسامد آموزه های اخلاقی در قرآن زیاد است.

قرآن کریم در آیات مختلف این مسئله را مورد تأکید قرار داده و آشکارا توضیح داده که اساساً رسالت این کتاب، توجه به تزکیه و پالایش روح و روان انسان است. در آیه دوم سوره مبارکه جمعه آمده است: «هُوَ الَّذِي بَعَثَ فِي الْأُمِّيِّينَ رَسُولًا مِنْهُمْ يَتْلُو عَلَيْهِمْ

آيَاتِهِ وَيُزَكِّيهِمْ وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَإِنْ كَانُوا مِنْ قَبْلُ لَفِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ؛ اوست خدایى كه میان عرب اُمّی (یعنی قومى كه خواندن و نوشتن نمى دانستند) پیغمبرى بزرگوار از همان مردم برانگیخت كه بر آنان آیات وحى خدا تلاوت مى كند و آنها را (از لوث جهل و اخلاق زشت) پاك مى سازد و شریعت و احكام كتاب سماوى و حكمت الهى مى آموزد و همانا پیش از این همه در ورطه جهالت و گمراهى آشكار بودند.» در آیه ۱۶۴ سوره آل عمران نیز آمده است: «لَقَدْ مَنَّ اللَّهُ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ إِذْ بَعَثَ فِيهِمْ رَسُولًا مِنْ أَنْفُسِهِمْ يَتْلُو عَلَيْهِمْ آيَاتِهِ وَيُزَكِّيهِمْ وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَإِنْ كَانُوا مِنْ قَبْلُ لَفِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ؛ خدا بر اهل ایمان مَنّت گذاشت كه رسولی از خودشان در میان آنان برانگیخت كه بر آنها آیات او را تلاوت مى كند و آنان را پاك مى گرداند و به آنها علم كتاب (احكام شریعت) و حقایق حكمت مى آموزد، و همانا پیش از آن در گمراهى آشكار بودند» در همه این موارد بر رسالت پیامبر در راستای تزكیه انسان اشاره شده است. در آیات ۹ و ۱۰ سوره شمس نیز مسئله تزكیه مورد توجه قرار گرفته است و خداوند تأكید دارد كسانی رستگار مى شوند كه روح خود را تزكیه كنند.

چگونه فضایل و رذایل اخلاقى را احصا كنیم

از نظر قرآن كریم دایره رذایل اخلاقى و صفات مذموم و نكوهیده بسیار وسیع است بنابراین نباید تصور كنیم خدای متعال فقط قتل و غارت و تجاوز را كارى مذموم دانسته است. خدای متعال در قرآن فرموده است: «لَا يُحِبُّ اللَّهُ الْجَهْرَ بِالسُّوءِ مِنَ الْقَوْلِ إِلَّا مَنْ ظَلَمَ وَكَانَ اللَّهُ سَمِيعًا عَلِيمًا؛ خدا دوست نمى دارد كه كسى به گفتار زشت (به عیب خلق) صدا بلند كند مگر آن كه ظلمى به او رسیده باشد، همانا كه خدا شنوا و داناست» (نساء/۱۴۸) یعنی خداوند حتى داد و فریاد زدن ما را هم دوست ندارد بنابراین باید دقت كنیم دایره اخلاق مداری در قرآن كریم بسیار وسیع است و ما اگر به دنبال این باشیم كه متخلق به اخلاق قرآنى باشیم باید برای ما بسیار اهمیت داشته باشد به این ریزه كارى هاى كه قرآن به آنها اهمیت داده است اهمیت دهیم.

حال چگونه این فضایل و رذایل اخلاقى را احصا كنیم؟ اگر بخواهیم جوابى ساده بدهیم باید بگوئیم كه به آیات قرآن كه رجوع كنیم و كلیدواژه «حُب» را نگاه كنیم مى توانیم به جواب این سؤال دست پیدا كنیم. وقتى خداوند مى گوید «ان الله يُحِبُّ» منظور این است كه هرچه خداوند دوست دارد از فضایل اخلاقى هستند. همچنین در جاهایی كه از جمله «ان الله لا يُحِبُّ» استفاده مى كند به ما اشاره مى كند كه خداوند چنین مواردی را دوست ندارد و اینها از رذایل اخلاقى هستند. بر این اساس مى توان با دقت در آیات قرآن، مجموعه رذایل و فضایل را دسته بندى كرد چنانچه قبلا چنین اتفاقی نیز از جانب مفسران قرآن كریم صورت گرفته است.